

GEUREN, KLEUREN EN VERKLEUREN VAN *RUSSULA*'S ACHTER DE DISTELBELT IN DIFFELEN

Jaap Wisman, Netherlands Centre for Biodiversity Naturalis (section NHN), Leiden
University, P.O. Box 9514, 2300 RA Leiden

Wisman, J. 2017. About *Russula laccata*, with notes about *R. versicolor* and some other yellowing *Russulas*. *Coolia* 60(1): 17–19.

Recently, *Russula laccata* was found in abundance and in various colour forms in a small copse near Diffelen, province of Overijssel. DNA sequencing has confirmed their identity. The collections are illustrated and briefly described. A critical revision of the available Dutch records (see <https://www.verspreidingsatlas.nl/0126850>) suggests that only a fraction of these is correctly identified, and that *R. puellaris* is in fact a rather rare fungus in The Netherlands.

Voor de toerist is de Distelbelt te Diffelen bij Hardenberg een aantrekkelijk uitkijkpunt met een schitterend panoramisch uitzicht over het gebied van de Mölnmarsch ten zuiden van de Overijsselse Vecht. In het kader van waterbeheersing is een oude Vechtarm weer open gegraven en wat vroeger een agrarische bestemming had, is nu wateruitloopgebied. De grond die vrij kwam is gedumpt langs de weg, waarvoor de aansprekende naam 'Distelbelt' is bedacht: in de overstromende gebieden groeien hier gemakkelijk distels. Vanwege het uitzicht werd het al snel een toeristische trekpleister. In deze omgeving van Diffelen organiseerde de NMV in 2015 haar Binnenlandse Werkweek.

Natuurlijk is een momentje toeven op de Distelbelt ook voor mycologen aan te bevelen, maar het bos er achter trok als een magneet. Aan het eind van de werkweek konden André Houter, Anneke van der Putte, Marian Jagers en Jaap Wisman hun nieuwsgierigheid niet meer bedwingen en zijn na een reguliere excursie in de namiddag dit bos ingedoken. Paddenstoelen waren er zeker, maar wat vooral opviel waren de bont gekleurde *Russula*'s ... van verschillende soorten? Het bos leek vanaf de Distelbelt gezien misschien geschikt voor *Russula alnetorum* (Elzenrussula), *R. versicolor* (Bonte berkenrussula), *R. fragilis* (Broze russula), *R. puellaris* (Vergelende russula), *R. elegans* (Vergelende netspoorrussula), *R. exalbicans* (Verblekende russula) en *R. laccata* (Geurige wilgenrussula). Door alleen al het ontbreken van elzen, eiken, beuken, populieren en naaldhout, en de aanwezigheid van slechts weinig berken werd in het veld al snel duidelijk dat het steeds de scherp smakende, naar kokos ruikende en bij wilgen voorkomende *Russula laccata* moest zijn. Ook de naar vis geurende *R. subrubens*, of beter pas-

Figuur 1. *Russula laccata*, Geurige wilgenrussula, bleek olijfbuingroen, afkomstig van de Distelbelt. (Foto: Anneke van der Putte)

send 'Vissige wilgenrussula', zouden we er tegen kunnen komen, maar dat geurtje hebben we niet waargenomen. Aanvullende veldkenmerken en microscopische controle gaven geen aanleiding tot twijfel voor de naam *R. laccata*. In de oude standaardlijst staat voor deze soort nog de naam *R. olivaceoviolascens* en de normale hoedkleuren bestaan inderdaad meestal uit een combinatie van rood, olijfgroen en violet, van licht tot zeer donker in het midden. Niet zelden zijn de hoeden helemaal of gedeeltelijk wit, zoals ze wel worden aangetroffen in natuurgebieden waarin gemaaid schraal wilgen grasland voorkomt. In het bos achter de Distelbelt was de vegetatie weelderig en wat erg opviel - er stonden op diverse plekken *Russula*'s met vrijwel alleen bleke tot bleek olijfbroene hoeden (zie foto's) en in mindere mate met rode en roodviolette hoeden. Figuur 2 is een 'tuintje' maar de linker exemplaren stonden aan de ene kant tegen het wilgenstruikje en de roodviolette binnen een halve meter aan de andere kant: twee soorten? Het resultaat van recent moleculair onderzoek van dit materiaal kwam overeen met onze eerste determinatie: in beide gevallen *Russula laccata*. Moleculaire vergelijking met het *type-exemplaar* zou ideaal zijn en, omdat het *type* van *R. laccata* (Huijsman, 1955) in Leiden ligt, gevonden in 1952 in het Korenburgerveen bij Winterswijk, in principe ook snel te realiseren. Een aantal jaren geleden zijn er drie mislukte pogingen gedaan. Het materiaal is vermoedelijk te oud voor de reguliere onderzoeksmethode.

Twee of meer totaal verschillende kleuren binnen één soort is niet bijzonder bij *Russula*'s. In een wegberm in Zeist bijvoorbeeld, stonden bij een oude eik op rivierklei aan de ene zijde een cluster met okerkleurige hoeden (zonder een zweem van rood) en aan de wegwijk tegen dezelfde boom een paar apart staande rode exemplaren van *Russula laeta* (Okerroze russula); ook uit de DNA-test bleken ze identiek. Okerroze is dus niet altijd een mengkleur, maar er komen bij deze soort zowel okerkleurige vormen zonder rood als geheel roodkleurige vormen voor.

Ook is het oppassen met verkleuringen. Op de steel en in het vlees van oudere vruchtlichamen kunnen bij diverse soorten geelverkleuringen voorkomen. Bij sommige soorten is dit in de Nederlandse naam opgenomen zoals bij de *Russula puellaris* (Vergelende russula) en de *R. elegans* (Vergelende netspoorrussula), maar ook *R. versicolor* vergeelt vooral bij ouder worden. Alle materiaal van *R. versicolor* in het Nationaal Herbarium Nederland (NHN) is gecontroleerd en o.a. zaten er exemplaren van *R. laccata* tussen, die vooral aan de basis soms ook vergelen. Meestal is de steel wit en is de foute benoeming (velddeterminatie?) mogelijk gebaseerd op het feit dat er wilgen en berken samen groeiden? Bij oudere exemplaren van de bij eik voorkomende *R. odorata* (Geurige russula) is vergeling evenmin zeldzaam en voordat de steel van de *R. alnetorum* grauw wordt, is hij meestal geheel botergeel.

Zowel Nederlands materiaal als materiaal uit het grensgebied met Duitsland van de *R. puellaris* in het NHN is onderzocht. De Nederlandse naam van deze soort, Vergelende russula, werkt verwarrend bij velddeterminaties. Verwarring ligt snel voor de hand, vooral met de *R. versicolor* die in de lamellen nooit helemaal mild tot behoorlijk scherp is, in tegenstelling tot de altijd mild smakende *R. puellaris*.

Ad van den Berg stuurde me een waarnemingenlijst van *R. puellaris* met 250 waarnemingen uit 140 kilometerhokken, die voor dit artikel kritisch zijn bekeken. In de literatuur wordt de *R. puellaris* behalve bij spar, ook gevonden op lemig zand of klei bij beuk. Als je voor Nederland uitgaat van dat laatste (uit de naaldbossen in Nederland zijn geen waarnemingen van deze soort bekend) en van de huidige validatiecriteria die microscopische controle vereisen, dan blijven er van de 250 waarnemingen weinig over. Zo wordt in de lijst van waarnemingen de mycorrhizapartner van *R. puellaris* slechts zelden genoemd en indien wel dan betreffen

Figuur 2. *Russula laccata*, tweekleurig, afkomstig van de Distelbelt. (Foto: Jaap Wisman)

het waarschijnlijk: *R. elegans* bij populier, *R. versicolor* bij berk, *R. odorata* bij eik, maar soms ook *R. laccata* bij wilg en *R. alnetorum* bij els. Zeer veel kilometerhokken liggen in venige gebieden en ook in die gevallen is de aanwezigheid van *R. puellaris* twijfelachtig.

Van de 250 waarnemingen konden er slechts 25 microscopisch worden gecontroleerd en de overige stonden voor het grootste deel bij de bovengenoemde ‘verkeerde’ bomen of kwamen voor in terreinen die niet voldeden aan de eerder genoemde voorwaarde. Een tiental bleef over waaronder een vijftal waarnemingen waarvoor beuk werd gemeld. Het NHN bezit slechts een zestal zekere vondsten uit Nederland. Wijlen Kees Bas heeft een paar jaar *R. puellaris*-vondsten bij Oldenburg onderzocht en vermeldt bij een paar beschrijvingen expliciet “geen *Betula* aanwezig” en inderdaad: de sporenornamentatie is vrijwel geïsoleerd wrattig (Funga Nordica fig. 165A) en de Q-waarde gemiddeld 1,18–1,22. Bij *R. versicolor* is de ornamentatie met ‘ruggen’ en verbindingen, maar die leiden overwegend niet tot netvorming (Funga Nordica fig. 167C); de Q waarde is gemiddeld 1,28–1,33 en de sporen zijn dus minder rond.

Er staan twee foto’s van *Russula laccata* en twee van *R. versicolor* op de website <http://www.verspreidingsatlas.nl/paddenstoelen>, en samen met deze foto’s van de vondsten achter de Distelbelt ... vormen ze een bont gezelschap.

Met dank aan André Houter en Ad van den Berg voor hun medewerking.

Literatuur

- Arnolds, E., Chrispijn, R. & Enzlin, R. (red.) 2015. Ecologische Atlas van Paddenstoelen in Drenthe 2: 324, 664, 666. Paddenstoelenwerkgroep Drenthe, Beilen.
- Dam, N. & Kuyper, Th. 2007. Het geslacht *Cortinarius* in Nederland – VIII: Groep 25. *Coolia* 50(2): 73 (sporenvorm en Q-waarde).
- Huijsman, H. 1955. Observations on Agarics, *Fungus* 25: 40.
- Knudsen, H., Ruotsalainen, J. & Vauras, J. 2012. *Funga Nordica*. Nordsvamp, Kopenhagen.
- Noordeloos, M. & Kuyper, Th. 2008. Dedication to Dr. Cornelis Bas. *Persoonia* 21: i–iv.